

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Рум'янцев Вячеслав Олексійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри історії держави і права
України і зарубіжних країн,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
Україна, м. Харків
e-mail: vrumiancev54@gmail.com
ORCID 0000-0002-6396-3045

doi: 10.21564/2414–990X.152.226048
УДК 340.0(477)

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: ІДЕАЛИ ТА РЕАЛІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У статті висвітлено основні державотворчі процеси при розбудові Української держави гетьмана П. Скоропадського. Проаналізовано погляди П. Скоропадського на українську націю, українську державу та її форму, взаємини тогочасних політичних та національних сил, місце України в тогочасному геополітичному просторі, основні напрямки і зміст державотворчого процесу, його здобутки та прорахунки. Аналізуються погляди П. Скоропадського на зміст державотворчого процесу в Україні у 1918 р., передусім на форму української держави – самостійну чи федеративну. Йдеться про форму правління Української держави та її політичний режим. Аналізуються внутрішні та зовнішні чинники, які на це впливали. Досліджено зміст основних напрямків діяльності гетьманського уряду як в середині держави (центральне та місцеве управління, судова система, збройні сили, аграрна політика, соціально-культурне будівництво), так і на зовні (міжнародне визнання, налагодження дипломатичних відносин). Зроблено висновок, що виникнення Української держави гетьмана П. Скоропадського стало продовженням державотворчого процесу в ході української революції 1917–1921 рр. Цей процес відбувся у складних умовах Першої світової війни і ця обставина визначала своєрідну форму Української держави та її діяльності, які інколи були суперечливими та мали розбіжності з ідеалами державотворення, що в кінцевому підсумку призвело до занепаду Української держави.

Ключові слова: Українська держава гетьмана П. Скоропадського; форма Української держави; причини та умови її виникнення; зміст та основні напрямки державотворчого процесу.

Румянцев В. А., доктор юридических наук, професор, професор кафедри історії державства і права України і зарубіжних країн, Національний юридический університет імені Ярослава Мудрого, член-корреспондент Національної академії правових наук України, Україна, г. Харків.

e-mail: vrumiancev54@gmail.com ; ORCID 0000-0002-6396-3045

Українське державство гетьмана Павла Скоропадського: ідеали і реалії державства

В статті освітлені основні процеси побудови при розвитку Українського державства гетьмана П. Скоропадського. Проаналізовані погляди П. Скоропадського на українську націю, українське державство і його форму, взаємовідносини тогочасних політичних і національних сил, місце України в тогочасному геополітичному просторі, основні напрями і зміст процесу державственого, його досягнення і розрахунки. Аналізуються погляди П. Скоропадського на зміст процесу державственого в Україні в 1918 році, Зперше всього на форму українського державства – самостійного або федеративного. Розмовляється внутрішні і зовнішні фактори, які на це впливали. Досліджено зміст основних напрямів діяльності гетьманського урядування як всередині державства (центральне і місцеве управління, судовий механізм, озброєні сили, аграрна політика, соціально-культурне будівництво) так і зовні (міжнародне визнання, налагодження дипломатических відносин). Зроблено висновок, що виникнення Українського державства гетьмана П. Скоропадського стало продовженням процесу створення в ході української революції 1917–1921 рр. Цей процес відбувався в складних умовах Першої світової війни і це обставина визначала своєрідну форму Українського державства і її діяльності, іноді були протиріччями і мали розбіжності з ідеалами державства, що в кінцевому підсумку привело до краху українського державства.

Ключові слова: Українське державство гетьмана П. Скоропадського; форма Українського державства; причини і умови її виникнення; зміст і основні напрями процесу державственого.

Постановка проблеми. Нетривалість – протягом трохи більше півроку – періоду існування Української держави під проводом гетьмана П. Скоропадського і досі викликає бурхливі обговорення, у результаті якого виникають інколи діаметрально протилежні оцінки щодо ставлення її очільника до понять «нація», «державна», її форми, взаємин тогочасних політичних та національних сил, місця України в тогочасному геополітичному просторі, здобутків та прорахунків державствотворення.

Відразу зазначимо, що в характеристиці державницької доби Павла Скоропадського є дві типології залежно від того, чи є автори прибічниками Української держави і особисто гетьмана, чи прихильниками республіканських, парламентських форм правління Української Народної Республіки доби Центральної Ради.

Прибічники гетьмана П. Скоропадського зосереджуються на його здобутках: намаганні збудувати надкласову державу, спираючись на консервативні елементи українського суспільства (підприємців, землевласників, службовців, заможне селянство); протистоянні соціальній руїні, передусім класовій боротьбі, яка шматувала соціальне тіло України; творенні власної армії і послідовній антибільшовицькій політиці; збереженні від занепаду промисловості та транспорту; зваженій політиці щодо білогвардійців та прагнення долучити до

державних перетворень зросійщені кола симпатиків; налагодженні зв'язків з країнами Європи та долученні до європейської спільноти; розбудові культурного поля України; постановці національно-державних проблем вище окремих соціальних та класових питань.

Контраверсійний погляд табору республіканців концентрується навколо недоліків гетьманського режиму: спробі відновлення старого феодально-панського ладу та протистоянні основній масі українського селянства; відстоюванні проросійських позицій в національно-державній сфері; розбудові української армії з російською свідомістю; відсутності порозуміння з лідерами українських політичних партій; негативне ставлення до ідеї соборності; відмову від української самостійності на користь федерації; збереженні русифікаторського курсу в суспільному житті і культурній політиці.

Слід визнати, що в політичній та державницькій діяльності Павла Скоропадського мало місце і те, і інше. Безперечно, що настанови, упередження і стереотипи П. Скоропадського відбивалися на його діяльності, але важливу роль у прийнятті конкретних рішень відіграло те, як він сам ставився до своєї діяльності, як оцінював ситуацію, як на неї впливала геополітична ситуація, які переваги та вади бачив гетьман у своїх опонентів.

Усі ці чинники впливали на світогляд, кар'єру, зміст і сутність державотворчих процесів гетьмана П. Скоропадського, і породжували суперечності між ідеалами та реаліями державотворення.

Дослідження ґрунтується на матеріалах і документах того часу, спогадах учасників тих подій та наукових дослідженнях наступних років. Значну частину імперичної бази становлять спогади учасників тих подій, що дало змогу порівняти оцінки представників різних таборів тогочасного суспільства одних і тих подій. З одного боку, це «Спогади» самого П. Скоропадського, які дають уявлення про його ставлення до конкретних подій, форми української держави, взаємин різних політичних сил, оцінки міжнародної ситуації. А з іншого – його опонентів В. Винниченка, Д. Дорошенка та ін. При аналізі основних напрямків державного будівництва використані матеріали та нормативно-правові документи того часу, які свідчать про реалії державного будівництва та їх розбіжності з ідеалами українського державотворення того часу як самого П. Скоропадського, так і його опонентів. Широко в статті використані наукові дослідження із зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу

Зміст та шляхи розбудови Української держави

Світогляд Павла Петровича формувався на підставі того, що йому з дитинства диктувало походження, виховання, освіта, професійна кар'єра. Він походив зі старовинного старшинського козацького роду, був нащадком гетьмана І. Скоропадського, крупним землевласником, генерал-лейтенантом, командувачем 34 військовим корпусом Російської армії, командиром Першого Українського корпусу Центральної Ради, отаманом «Вільного козацтва» і врешті – гетьманом України.

Його предок І. Скоропадський був гетьманом відразу після поразки І. Мазепи, і є підстави вважати, що він був його одноступенем і навіть намагався продовжувати політику І. Мазепи, але обставини змушували його йти у руслі політики Петра І. Але з того часу минуло майже двісті років, і казати, що самостійником був і П. Скоропадський, не має підстав.

Майже все свідоме життя і кар'єра П. Скоропадського будувалися в російському середовищі, що зумовило його «політичне російство» [9]. У своїх «Спогадах» він окреслював різницю між модерним українським рухом і малоросійською масою суспільства так: «...тут разница между мною и украинскими кругами та, что последние, любя Украину, ненавидят Россию; у меня такой ненависти нет» [9].

Ця подвійна позиція стала вочевидь вже на початку гетьманування П. Скоропадського, коли він намагається зайняти позицію між двома стільцями – не українець і не росіянин. Він намагався знайти якусь середню позицію, яка б творила національну силу. Це був дивний анахронізм нерозуміння постулатів націології та політичного життя в такий критичний момент української історії. І зумовлювалось тим, що роки українського національного руху другої половини ХІХ – початку ХХ століття пройшли для П. Скоропадського майже не поміченими і він наївно сподівався на утворення якоїсь міфічної конструкції, яка б поєднувала обидві позиції.

Це розумів і сам Павло Петрович. У своїх «Спогадах» він зазначав «Тогда уже мне было ясно, что из-за национальных вопросов мне придется перенести большое гонение, и я рискую быть непонятым. ...так как и великороссы, и руководящие круги украинства на мои компромиссы в этой области не согласны» [18].

Така лінія поведінки для тієї політичної ситуації була навряд чи прийнятна. Вдалий для України розклад міжнародної ситуації вимагав зміни геополітичного курсу, шляху до Європи. А П. Скоропадського культурно і ментально притягувала Росія, незважаючи на те, що вона все більше ставала більшовицькою. Але П. Скоропадський цю політику вважав зрозумілою для українського загалу і єдино можливою для запровадження у життя. «Казалось, что моя политика, ясна и для одних, и для других, не только приемлема, но и желательна; оказалось, что это было неясно» [18].

Але це були ідеологічні, ментальні моменти світогляду П. Скоропадського його ідеалами, але вони втілювалися в практику і ставали реаліями державотворення, зазнавали трансформацію обставинами зовнішнього та внутрішнього життя тогочасної України.

Ці суперечності виникали вже при визначенні способу постанови гетьманату, форми держави, ролі в цьому німецькому командуванні.

На зовні цей процес виглядав так. 29 квітня 1918 р. у Києві зібрався Хліборобський конгрес, на який прибуло 6432 уповноважених представників від восьми етнічно українських губерній. У промовах вони рішуче висловлювали незадоволення політикою Центральної Ради, соціалістичними експериментами і вимагали поновлення приватної власності на землю та утворення міцної

влади у формі історичного гетьманату. Присутні одногolosно обрали гетьманом України П. Скоропадського. Оцінки цього акту доволі протилежні. Н. Полонська-Василенко стверджує, що в порівнянні з обранням гетьманів, починаючи з Виговського і закінчуючи Розумовським, це було найбільш велелюдне з усіх обрань [15]. З цим твердженням можна погодитись частково. Хліборобський конгрес дійсно був велелюдним зібранням, але чи був він представницьким органом, який виражав волю всього народу України і мав повноваження виконувати установчі функції щодо форми держави – сумнівно. З іншого боку, окремі представники соціалістичних партій не без сарказму говорили про те, як можна серйозно ставитися до гетьманської держави та її очільника, оскільки її установчий форум – Хліборобський конгрес, відбувався у приміщенні цирку.

Сторонні чинники в розбудові Української держави

Реальні події щодо проголошення гетьманату відбувалися поза «велилюдним» зібранням та цирком.

Усередині квітня 1918 р. на одній з нарад німецького та австрійського командування було вирішено, зважаючи на неможливість співпраці з Центральною Радою, підтримати іншу владу, яка постала б унаслідок перевороту. Новий уряд передбачалось утворити у формі диктатури, з твердою владою, без народного представництва, принаймні на перший час. За найкращу форму влади було визнано історичний гетьманат [15].

Тоді ж начальник штабу німецьких військ в Україні генерал Гренер з'ясував з Українською Народною Громадою умови, на яких німці погоджувалися на здійснення перевороту. Головні з них були: визнання Брестської угоди; розпуск Центральної Ради; відкладення Установчих Зборів; підсудність польовим судам осіб, що виступатимуть проти німецького війська; запровадження вільної торгівлі; відновлення права власності на землю; оплата за військову поміч Україні [15]. Генерал Гренер підкреслив, що німці безпосередньо участі у перевороті не братимуть і підтримають гетьмана лише після того, як він буде обраний.

Залежність майбутнього голови Української держави від німців ще більш яскраво виявляється у телеграмі імператора Вільгельма до командуючого німецькими військами в Україні фельдмаршала Ейхгорна: «Передайте генералу Скоропадському, що я згоден на обрання гетьмана, якщо гетьман дасть зобов'язання неухильно виконувати наші поради» [4].

Таким чином, слід визнати, що проголошення Української гетьманської держави було за формою поверненням до історичних традицій у подальшій розбудові української держави, але по суті гетьманський переворот не мав характеру стихійного прориву спровокованої непорядністю Центральної Ради соціально-громадської енергії. Це був типовий путч німецького командування, а гетьман послужив ширмою для неприпустимої з огляду на умови Брестського договору формальної німецької окупації України [1].

Як незаперечний факт слід визнати, що проголошення Української держави стало продовженням державотворчого процесу в Україні, викликаного попередніми революційними подіями.

Кризова ситуація, що виникла в Україні навесні 1918 р. у зв'язку з Брестським миром, змушувала П. Скоропадського рахуватися із військовою присутністю німців та австро-угорців, щоб не втратити рештки суверенітету й зберегти українську державність для подальшого незалежного розвитку [22]. Тогочасна ситуація зумовлювала два можливих шляхи розвитку подій: офіційну окупацію України Німеччиною та Австро-Угорщиною і відверте її пограбування, або створення під протекторатом німців та австро-угорців українського уряду, який би задовольняв їх потреби, що і сталося.

Форма Української держави

Що стосується форми держави. Її зовнішні ознаки були запозичені із часів козаччини — гетьманат. Щодо змісту форми правління, то вона була складною і навіть суперечливою. Це була авторитарна, хоча і досить ліберальна форма правління, обмежена як рамками закону, так і часом — до скликання Українського Сейму. Республіканські інституції перемешувались тут з ознаками монархічної форми правління. Форма державного устрою прямувала від самостійної держави до федерації з «небільшовицькою» Росією.

Незважаючи на залежність від німців, гетьманат мав свої цілі і соціальну базу. Він являв собою спробу консервативних політичних сил загасити полум'я революції, збити хвилю радикальних соціалістичних настроїв, силою державної влади та поміркованих реформ увести соціальне життя в рамки правових норм, відстояти право приватної власності. У досягненні цих цілей П. Скоропадський спирався на консервативні сили: промисловців, землевласників, службовців, заможне селянство тощо.

Проте окремі дослідники звинувачують гетьмана в зраді України і навіть у бонапартизмі. За їх твердженнями, вже наприкінці 1917 р. П. Скоропадський «орієнтувався на можливий прихід в Україну австрійців і німців у ролі окупантів і планував свою співпрацю з ними <...> для досягнення своєї власної мети вважав за потрібне замаскуватися та приєднатися до національного українського руху, щоб стати командиром Української армії, себто — щоб мати змогу стати диктатором» [19]. Такі звинувачення були притаманні й сучасникам тих подій, провідним діячам Центральної Ради і мали, на жаль, практичні, вкрай негативні наслідки для розбудови української державності. Центральна Рада зробила чимало для того, щоб військові формування, очолювані П. Скоропадським, втратили свою боєздатність. І як наслідок, на початку 1918 р. він був змушений піти у відставку, а незабаром розпався і його 1-й Український корпус [6]. А відбувалось це напередодні наступу на Київ більшовицьких загонів П. Муравйова.

Тому важко погодитись із звинуваченнями П. Скоропадського у бонапартизмі, бо така оцінка більше наголошує на його особистості і зовсім ігнорує конкретні державотворчі реалії, що склалися в Україні навесні 1918 р. Очевидна неможливість співпраці з урядом Центральної Ради, передусім у справі виконання умов Брестського договору, змушувала німців та австро-угорців шукати нагоди для усунення цього уряду. Заходи Центральної Ради щодо соціалізації

землі викликали до неї опозицію з боку землевласницьких прошарків населення, і передусім крупних, представником яких був і сам П. Скоропадський. Збіг цих обставин зумовлював інтерес німців та австро-угорців до державного перевороту в Україні і П. Скоропадського як людини, котра могла очолити його. Як наслідок, у квітні 1918 р. представники німецького командування і П. Скоропадський досягли угоди. І тут слід погодитися з думкою, що «у квітні 1918 р. було лише два варіанти перебігу подій: пряме військове управління Німеччини, що вже юридично робило Україну окупованою територією, або встановлення міцної влади, здатної забезпечити порядок в країні» [21].

Кандидатами на гетьмана називали різних осіб: Є.Чикаленка – багатого поміщика, відомого громадського діяча, М.Міхновського – ідеолога українського націоналізму і П.Скоропадського – командира 1-го Українського корпусу.

Перевагу було віддано останньому за таких причин. Він був нащадком гетьмана І. Скоропадського, і це формально виправдовувало його претензії на гетьманську булаву. П. Скоропадський був одним з найбагатших землевласників України і міг розраховувати на підтримку поміщиків, невдоволених соціалізацією землі. Як російський генерал він мав чималий військовий досвід і користувався авторитетом в армії. П. Скоропадський першим серед генералів царської армії українізував свій корпус, що сприяло зростанню його популярності серед української громадськості. Головна ж причина полягала в тому, що німецьке і австро-угорське командування та багато впливових українців не бажали висувати керівником держави під час війни цивільну людину.

Легітимність гетьманату

Залежність гетьмана від німецького та австро-угорського військового командування усвідомлювали і його тогочасні опоненти – соціалісти. В. Винниченко писав: «Гетьман був підставною, нікчемною фігурою, манекеном і декорацією, за якою стояв німецький генерал та його воля, бажання, інтереси й розпорядження» [2]. І в тому, що «німецькі генерали поставили руського генерала П. Скоропадського за гетьмана», В. Винниченко вбачав перехід «влади з рук національно-української дрібно-буржуазної демократії в руки неукраїнської великої буржуазії» [15].

Такі суперечливі оцінки обставин приходу П. Скоропадського до влади неминуче викликають непрості запитання про легітимність його режиму та характер і ступінь правонаступності в розбудові української державності.

Становище гетьмана як спадкоємця Центральної Ради у творенні української держави було складним та неоднозначним, бо він вільно чи невільно став противником Центральної Ради. Хоча вона й була розігнана не гетьманським урядом, а вищим німецьким командуванням, відсутність протесту з боку гетьмана П. Скоропадського з цього приводу означало мовчазну солідарність з німцями [13]. З погляду правонаступництва в розбудові української державності це було, безумовно, для гетьмана дискредитуючим фактом, що значною мірою спричинив опозицію до його режиму з боку українських соціалістичних партій.

Однак події 29 квітня 1918 р. не можна кваліфікувати як переворот у повному розумінні цього слова, оскільки вони не були наслідком суспільного українського руху, а їх успіх зумовили сторонні чинники (німецька військова сила). У тому, що гетьманат не виріс органічно з українського ґрунту, значною мірою зумовлювали його нежиттєздатність [10].

Звісно, що така точка зору має право на існування, проте аналіз ситуації, що об'єктивно склалася в Україні, і шляхів її подальшого розвитку як держави наводить і на інші роздуми. По-перше, не П. Скоропадський і його оточення були винні в появі німців та австро-угорців в Україні: ще до приходу гетьмана до влади окупація стала доконаним фактом, з яким не можна було не рахуватися. По-друге, німці та австро-угорці погоджувалися на утворення українського уряду з поміркованих елементів. Вони бралися своїми силами забезпечити порядок, не допускаючи розвитку більшовизму, і захистити Україну від його проникнення із зовні. По-третє, в разі відмови від співробітництва Німеччина та Австро-Угорщина були готові оголосити Україну легально окупованою і вивезти із неї все, що тільки можна. Усе це добре розумів П. Скоропадський, який зазначав у своїх спогадах: «Я испытывал по отношению к немцам чрезвычайно сложные чувства. С одной стороны, они нам были чрезвычайно нужны. Без них Украина была бы то, что представляет собой теперь, север – пустыню. С другой стороны, я не мог равнодушно видеть их хозяйничания у нас в Киеве. Я им был благодарен и одновременно с этим слышать о них не мог» [18].

У кінцевому підсумку суворі історичні реалії давали підставу П. Скоропадському згодитись на обрання його гетьманом України під протекторатом німців, а частині українського загалу підтримати гетьманський уряд, оскільки альтернативою, як уже стало зрозумілим після трагічних подій січня-лютого 1918 р., міг бути лише більшовизм. Що стосується української соціалістичної інтелігенції, то вона виявилася нездатною налагодити подальшу розбудову державності і своїми соціалістичними гаслами і обіцянками, які не могла виконати, лише відчинила двері більшовицькій експансії.

З приходом до влади П. Скоропадського виникає дилема, а чи зможе Україна здійснити свій консервативно-монархічний проєкт і чи готові були ліві партії прийняти власного монарха? І тут слід погодитись з думкою І. Гирича, що не лише праві сили на кшталт демократів-хліборобів, а й частина соціал-демократії готова була прийняти монарха – бо саме така форма правління чітко закріплювала самостійницькі прагнення України. Доки соціалістичні партії вірили у самостійницький курс гетьмана, монархізм в Україні був можливий як національно забарвлена конституційна монархія, а не підфарбований варіант російського царського самодержавства.

Але П. Скоропадський зробив ставку на російську модель монархії [9].

Взаємини гетьмана з опозицією

Ці моменти значною мірою визначали боротьбу між лідерами соціалістичних партій і гетьманом за склад уряду і напрями політики, яку він мав здійснювати.

Лідери соціалістичних партій категорично відмовлялися брати участь у роботі першого гетьманського уряду, але допускали свою участь в уряді за наявності певних умов.

Добре розуміючи, що переворот стався завдяки німецькій військовій силі, українські соціалісти 2 травня 1918 р. відрядили делегацію до генерала Гренера, щоб передати йому умови участі соціалістів в уряді, котрий, на їх думку, мусив докорінно змінитися. Головною умовою визнавалось те, що в основу державного устрою Української Держави мала б лягти Конституція, прийнята Центральною Радою 29 квітня 1918 р., згідно з якою вища законодавча влада належала Народним зборам. Крім того, опозиція вимагала: виключення з кабінету міністрів членів, які мало розуміються на українських справах, або настроєні вороже до української державності; призначення більшості міністерських портфельів українцям; призначення українських діячів на посади прем'єра, міністра закордонних справ, міністра земельних справ і міністра освіти [8].

На перший погляд здається, що соціалістичні партії були готові до далекосяжних компромісів з гетьманом. Однак основною передумовою співпраці вони висували запровадження такої конструкції влади, яка б докорінно змінювала суть гетьманської держави. Це, звичайно, не влаштувало німців, і 4 травня генерал Гренер дав категоричну відмову. Слід зазначити, що в перші дні існування Української Держави гетьман мав виразний намір надати владі національно-українського характеру, що визнавав навіть В. Винниченко [2], котрий вкрай негативно ставився до гетьманського перевороту і особи П. Скоропадського. Але представники соціалістичних партій від участі в роботі гетьманського уряду категорично відмовились, що призвело до гострої конфронтації між соціалістичними партіями і гетьманським урядом. Цей момент, на думку видатного історика України і безпосереднього учасника тих подій Д. Дорошенка, є дуже драматичним в історії української державності, оскільки українські соціалісти не побажали вести переговори з гетьманом, своїм співвітчизником, вважаючи за краще мати справу з окупантами – головними носіями лиха [7].

Взагалі відмова соціалістичних партій брати участь у побудові гетьманської держави глибоко трагічна: соціалісти не знайшли в собі достатньо патріотизму, національної свідомості та й, врешті, здорового глузду, щоб стати вище партійних інтересів і об'єднатися в ім'я української державності [15]. Причини цього явища полягали в тому, що українське суспільство, деформоване соціально і політично за сотні років перебування в імперській системі, було мало здатним до плюралістичних форм політичного життя. Його роздирали протиріччя, які вкрай негативно впливали на державотворчий процес. Шукати сьогодні винуватців цього лиха – справа марна, оскільки обидві сторони намагалися обстоювати своє розуміння ситуації: П. Скоропадський стояв за порядок, законність і спокій у державі, а його опоненти вважали, що основою цього має бути народовладдя. При цьому гетьман не усвідомлював ваги національного пробудження, а соціалістичні партії не розуміли значення сильної державної влади як запоруки саме такого справедливого ладу, який вони намагалися впровадити [3].

Однак опозиція гетьманату зростала. Головним пунктом її звинувачень було те, що кабінет міністрів був неукраїнським, бо до нього не увійшли члени українських соціалістичних партій, які творили українську державу за часів Центральної Ради. У цьому зв'язку помітне значення мало об'єднання в середині травня 1918 р. опозиційних груп в Український Національно-Державний Союз (УНДС), до якого увійшли українські соціалісти самостійники, соціалісти-федералісти, соціал-демократи, соціалісти-революціонери, Трудова партія, Рада залізничників, Поштово-телеграфна спілка [23]. Союз розпочав боротьбу проти гетьмана та його уряду як «буржуазного й неукраїнського». Він діяв через пресу і підтримував страйки.

Слід зауважити, що гетьманський уряд турбувала проблема існування опозиції і він удавався до різних, навіть військових, засобів боротьби з нею. Наприклад, 7 травня 1918 р. помічник начальника особливого відділу при гетьмані разом з представником німецького командування виїхав до Радомисля під Києвом, де мав відбутися з'їзд представників Селянської Спілки, на якому «могло бути винесено рішення, зворушуюче місцеву людність проти ясновельможного гетьмана і Українського Уряду». Своєрідними були засоби, якими мали «ліквідувати» з'їзд: до Радомисля були командировані два легких панцерника, дві гармати, кулемети і 90 піших солдат [24].

Але не це було головним. Слід надати належне П. Скоропадському, що він не відмовлявся від можливості співпраці з соціалістичними партіями. Влітку 1918 р. за його дорученням Д. Дорошенко, який був серед міністрів найближчий до опозиції, розпочав переговори з проводом УНДС про входження його представників до складу уряду. А 5 жовтня гетьман прийняв його лідерів – В. Винниченка, А. Ніковського і Ф. Швеця. Пропозиції останніх, як слушно зауважує історик І. Нагаєвський, зводились до того, «щоб гетьман самоліквідував свій уряд і допоміг їм відновити режим Центральної Ради, яка перейшла вже до історії» [14].

22 жовтня 1918 р. гетьман таки сформував коаліційний уряд, який, за свідченням В. Винниченка, «мав у своєму складі майже половину українців» [2]. Але, як справедливо зауважує Т. Гунчак, історія не знає іншого уряду з такими діаметрально протилежними поглядами [3].

Становище погіршувалось внаслідок антиурядової пропаганди, з одного боку, і помилок уряду – з іншого. По-перше, його компрометувала залежність від німців, очевидна мета яких зводилась до економічної експлуатації України. По-друге, гетьманський уряд був тісно пов'язаний з маєтними класами, які намагалися скасувати впроваджені революцією зміни. По-третє, багато українців вважали, що П. Скоропадський занадто прихильний до росіян. Під час його перебування при владі Україна, яка порівняно з Росією була острівцем стабільності, стала притулком для величезної кількості представників колишньої російської еліти, що нібито перетворювало Україну на центр по відбудові «єдиної та неподільної Росії» [20]. Але такі звинувачення гетьмана безпідставні, бо цей процес відбувався незалежно від його волі. Справа в тому, що відносне благо-

получчя Києва за гетьманських часів різко відтінялося значним зубожінням Петрограда і Москви, де вже розпочався голод. А восени 1918 р., після замаху на Леніна, там розпочався «червоний терор» з розстрілами, ревтрибуналами тощо. Тому всі, хто міг, прямували на Україну, завдяки чому Київ об'єктивно став на певний час своєрідним «всеросійським центром».

Напруженість у відносинах між гетьманським урядом і соціалістичними партіями дуже ускладнювалася проблемою визначення подальшої долі України, а саме: форми української державності: самостійної або ж у федерації з Росією. На жаль, українці різних політичних орієнтацій не змогли знайти розради, об'єднатися в ім'я інтересів української держави, поступитись своїми партійними програмами і особистими відносинами.

Місце Української держави в геополітичному просторі

І це невдовзі проявилось. Під впливом перемоги Антанти у Першій світовій війні Україна була змушена шукати інших партнерів і шляхів у справі збереження власної державності. Нова орієнтація на Антанту приводила П. Скоропадського до думки про федерацію з Росією, єдність і неподільність якої відстоювали провідні держави Антанти Велика Британія і Франція. Цей курс і знайшов відбиття у гетьманській грамоті від 14 листопада 1918 р., якою проголошувалася федерація України з майбутньою небільшовицькою Росією. Того ж дня гетьман доручив скласти новий уряд С. Гербелью, який був готовий використати Україну як базу для відродження «єдиної та неподільної» Росії.

Зміна геополітичного балансу відкрила для гетьманського уряду нові можливості на міжнародній арені. Він намагався налагодити добрі стосунки з урядами держав, які постали на території колишньої Російської імперії: Фінляндією, Литвою, Грузією. Велися переговори з нейтральними державами — Швейцарією, Данією, Іспанією, Швецією, Голландією, Норвегією, Італією, Персією. Українська держава була визнана 30 державами, в Києві розташовувалися постійні представництва 10 держав, сама Україна мала дипломатичні місії в 23 країнах.

Окреме місце належить дипломатичним відносинам з урядом радянської Росії, який відповідно до Брестського договору зобов'язаний був укласти мир з Україною. Під час переговорів обговорювалися питання припинення воєнних дій, фінансів, транспорту, поштових зносин, обміну полоненими, економічних і культурних стосунків. Тут гетьманський уряд мав певні успіхи — було укладено перемир'я, створені українські генеральні консульства у Москві та Петрограді, консульства в інших містах Росії.

Гіршими були справи у визначенні кордонів. Більшовики не поспішали домовитися з урядом П. Скоропадського, тому що представники опозиції, готуючи повстання проти гетьмана, шукали їх допомоги. Вони зобов'язувалися визнати той лад, який буде встановлено новою українською владою, і не втручатися у внутрішні справи України. Зі свого боку опозиція, згадує В. Винниченко, обіцяла легалізацію комуністичної партії в Україні [2].

Окремі напрямки діяльності Української держави

Величезне значення в діяльності гетьманського уряду мало земельне питання, яке також вирішувалось не без суперечностей. Скасувавши земельне законодавство Центральної Ради, гетьман П. Скоропадський повертав право приватної власності на землю і взявся за підготовку нового земельного закону. На початку листопада був затверджений проєкт земельної реформи, основою якої була вимога примусового викупу державою за допомогою Державного земельного банку земельних маєтків і розподіл їх між селянами не більше 25 десятин в одні руки.

Утім, це були проєкти, життя прямувало своїм шляхом. Ще 10 вересня 1918 р. німці підписали з гетьманським урядом нову економічну угоду, за якою мали отримати від України 75 млн пудів хліба, необмежену кількість його насіння, велику рогату худобу (11 млн пудів живої ваги), 2 млн пудів м'ясних консервів, 300 тис. голів овець, 2 млн домашньої птиці, 460 тис. пудів сала, масла, сиру, 37,5 млн пудів залізної руди, 3 млн пудів марганцевої руди [11].

Виконання цієї угоди німці пов'язували з відновленням в Україні приватного землеволодіння. Ще 27 травня вийшов закон Української держави про право на врожай 1918 р., який визначав, що врожай з озимини належить власникам землі або орендарям, з ярвини — всім, хто засівав землю, але вони мушили відшкодувати власникам витрати на обробку й утримання землі, віддавати їм третину середньорічної орендної плати у цінах 1913–1917 рр. та сплачувати державні податки.

На момент жнив 1918 р. був виданий «Тимчасовий закон про заходи боротьби з розрухою сільського господарства», згідно з яким власникам землі надавалося право під час жнив використовувати примусову працю. За ухилення від праці селянам загрожували великий грошовий штраф і навіть тюремне ув'язнення.

Щоб одержати хліб і виконати свої зобов'язання перед німцями, гетьманський уряд прийняв закон «Про передачу хліба врожаю 1918 р. у власність Української держави», що дуже нагадував сумнозвісну продрозверстку, оскільки ним запроваджувалася державна монополія на хліб, тверді закупівельні ціни; весь урожай, за винятком визначеної норми для власного харчування й господарських потреб, виробник мав здати до хлібного бюро. У тих, хто ухилявся від здачі, хліб могли реквізувати [16].

Все це викликало протест із боку українського селянства, який набував форми повстань, що розпочалися ще в травні-червні 1918 р.

Велике ускладнення у розбудову Української держави вносив брак власного війська. Як спеціаліст у військовій справі, П. Скоропадський виходив із реалій. Він сприйняв проєкт, розроблений ще Центральною Радою, про формування 8 армійських корпусів, 4 кінних дивізій і почав його реалізовувати. 24 липня 1918 р. Рада міністрів ухвалила закон про загальний військовий обов'язок та затвердила план мобілізації. За літо були ухвалені закони про організацію військового судочинства, військово-санітарної служби та постачання. Мали бути

зорганізовані військова академія, 4 кадетські школи, 2 військові школи старшин для піхоти та по одній для кінноти, артилерії та технічної служби [12].

Мобілізація мала розпочатися у жовтні 1918 р., тоді до війська мали призвати 85000 чол., а в березні 1919 р. — ще 79000. Але до справи мобілізації гетьманський уряд підходив дуже обережно, оскільки були серйозні побоювання, що загальна мобілізація може привнести до армії збільшовичені елементи. З іншого боку, справу гальмували вищі військові начальники, здебільшого росіяни, а головне — німецьке військове командування, яке запевняло гетьмана, що для захисту України досить німецьких військ. Утім, справа полягала в тому, що ні тим, ні іншим сильна українська армія не була потрібна.

Розуміючи це, П. Скоропадський шукав обхідні шляхи. Влітку 1918 р. він дав наказ військовому міністру О. Рогозі вжити заходів для поновлення організації козацтва як окремого стану населення і частини армії. А 16 жовтня гетьман відновив козацтво. Цим він хотів досягти дві мети: створити заможну, середньоземельну, із сильними історичними традиціями верству, і отримати надійне, незіпсоване більшовицькою агітацією військо. Крім того, поновлюючи козацтво, гетьман сподівався втягти в орбіту Української держави інші козацькі землі — Кубань і Донеччину.

Гетьманом П. Скоропадським багато було зроблено для створення ефективною системи судочинства. При цьому він спирався на досвід судової системи Росії. Законом від 2 червня 1918 р. була відновлена мирова юстиція. Система загальних судів в Україні вибудовувалася відповідно до законів від 8 липня 1918 р. і включала окружні суди, судові палати та апеляційні суди. В той же день законом про утворення Державного Сенату він створювався як вища інституція у судових та адміністративних справах згідно з принципами судоустрою за судовою реформою 1864 р.

Затверджений гетьманом П. Скоропадським 2 липня 1918 р. закон про українське громадянство був юридично майже бездоганним, бо не тяжів до жодних фантомів [17]. Згідно з ним українське громадянство надавалось за місцем народження чи проживання на території України. Гетьман відмовився від розподілу поліетнічного населення України за ознакою національності. Він чітко визначив курс на побудову громадянського суспільства, де етнічне походження особи було приватною справою.

Не менш цікавим є закон від 1 серпня 1918 р. «Про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави ясновельможного пана гетьмана всієї України» [5], який створював підстави для легітимної передачі влади в державі та визначав її процедуру. У зазначених випадках в Україні утворювався тріумвірат — колегія верховних правителів, одного з яких заздалегідь призначав гетьман, другого — обирав Державний сенат, а третього — Рада міністрів [5].

Складною була проблема побудови системи місцевого управління Української держави. Тогочасна ситуація змушувала гетьмана П. Скоропадського при розбудові державного апарату на місцях звертатись до російської дореволю-

ційної моделі і спиратись на старі кваліфіковані кадри управлінців. Але такий підхід мав і зворотний бік. Посади губернських та повітових старост посіли переважно місцеві поміщики, земські діячі та колишні судді. Нові адміністратори, хоч і були досвідченими управлінцями, але переважно старої формації, до того ж озлоблені всіма попередніми подіями. Вони діяли по-старому, забуваючи, що змінилися не тільки обставини, в яких доводилось працювати, а й обивательська психологія. Фактично, владу здобули покривджені революцією люди, і це сприймалося окремими з них як довгоочікувана можливість поквитатись зі своїми кривдниками. За таких умов забезпечити спокій і порядок у державі було неможливо.

Але були галузі, до яких німці були байдужими, і тут гетьманський уряд проявив себе. Значними були досягнення в галузі освіти. Протягом літа 1918 р. було відкрито 54 українські гімназії, а наприкінці року їх було в Україні близько 150.

6 жовтня 1918 р. урочисто відкрито у Києві перший Державний Український університет, а 22 жовтня – другий Український університет у Кам'янець-Подільському.

За гетьманську добу було засновано Державний український архів, Національну галерею мистецтва, Український історичний музей, Українську національну бібліотеку, Український театр драми та опери.

Поміж науковими закладами чільне місце належало Українській академії наук, урочисте відкриття якої відбулося 24 листопада 1918 р. Першим її президентом став професор В. Вернадський.

Висновки. Українська держава гетьмана П. Скоропадського стала продовженням державотворчого процесу в Україні під час української революції 1917–1921 рр. Виникнення гетьманату було формальним поверненням до традицій державотворення козацької доби, але в умовах початку ХХ ст. це була спроба збереження українського суверенітету альтернативі офіційної окупації України. Незважаючи на значну залежність від німців, гетьманат мав свої цілі і соціальну базу. Він являв собою спробу консервативних політичних сил загасити полум'я революції, збити хвилю радикальних соціалістичних настроїв, силою державної влади та поміркованих реформ увести соціальне життя в рамки правових норм, відстояти право приватної власності. А відтак спирався на консервативні сили: промисловців, землевласників, службовців, заможне селянство та загал українців, які хотіли стабільності та спокою. Виходячи із обставин була і форма держави. Це була авторитарна, хоча і досить ліберальна форма правління, обмежена як рамками закону, так і часом – до скликання Українського Сейму. Республіканські інституції перемешувались тут з ознаками монархічної форми правління. Форма державного устрою прямувала від самостійної держави до федерації з «небільшовицькою» Росією. Трагічною сторінкою Української держави стала неможливість налагодити відносини між гетьманським урядом та опозицією соціалістичних партій у справі розбудови української державності. Залежність від німців та внутрішні чвари породжували суперечність у напрямках та змісті внутрішньої та зовнішньої політики гетьманату.

Список літератури

1. Велика історія України: від найдавніших часів : у 2 т. / авт. вступу І. Крип'якевич ; зладив М. Голубець. Київ : Глобус, 1993. Т. 2. 398 с.
2. Винниченко В. К. Відродження нації. Репринт. вид. Київ : Політвидав України, 1990. Ч. 2: Історія української революції (марець 1917 р. – грудень 1919 р.). 1990. 328 с.
3. Гунчак Тарас. Україна: перша половина ХХ століття: нариси політичної історії. Київ : Либідь, 1993. 287 с.
4. Деникин А. И. Гетманство и Директория на Украине. *Революция на Украине по мемуарам белых*. Москва; Ленинград : Государственное изд-во, 1930. С. 136–185.
5. Про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави ясновельможного пана гетьмана всієї України : Закон від 01.08.1918 р. *Державний Вісник*. 1918. 4 серп.
6. Дорошенко Д. Война и революция на Украине. *Революция на Украине по мемуарам белых*. Москва, Ленинград : Государственное изд-во, 1930. С. 1–63.
7. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923 рр. : у 2 т. Т. 1: Доба Центральної Ради. Ужгород : б. в., 1932. 450 с.
8. Іваніс В. Симон Петлюра президент України. 1879–1926. Торонто, 1952. 258 с.
9. Гирич Ігор. Державність, національна ідея та люди гетьманської України у спогадах Павла Скоропадського. *Скоропадський Павло Петрович. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / упоряд. Ігор Гирич*. Київ : Наш формат, 2016. С. 377–453.
10. Історія січових стрільців: Воєнно-історичний нарис. Київ : Україна, 1992. 347 с.
11. Історія України : курс лекцій : у 2 кн. Кн. 2: ХХ ст. / Л. Г. Мельник, В. Ф. Верстюк, М. В. Демченко та ін. Київ : Либідь, 1992. 464 с.
12. Історія Українського війська : книга в двох частинах. 2. (Репринт). Львів: Видання І. Тиктора, 1936. 568 с.
13. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ ; Філадельфія, 1995. 470 с.
14. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. Київ : Либідь, 1995. 413 с.
15. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Київ : Либідь, 1992. Т. 1. 591 с. ; Т. 2. 608 с.
16. Рум'янцев В. О. Право в період Української революції (1917–1921 рр.) : підрозд. 2.5. *Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України*. Харків : Право, 2008. С. 373–399.
17. Семененко В. І. Історія Східної України. Поновлення кайданів (1917–1922). Харків : Основа, 1995. 400 с.
18. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / гол. ред. Я. Пеленський. Київ ; Філадельфія, 1995. 492 с.
19. Соловей Д. У справі оцінки акту державного перевороту 29 квітня 1918 р. *Політологічні читання*. 1994. № 3. С. 222–229.
20. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
21. Табачник Д. Українська держава і біла гвардія: від протистояння до запізнілого компромісу. *Політика і час*. 1996. № 7. С. 59–68.
22. Табачник Д. Уроки утраченої Держави. Гетманское государство – воспоминание о будущем? *Еженедельник-2000*. 2012. 6–12 июля. № 27–28. С. 28–29.
23. Українська суспільно-політична думка в 20-му столітті. Документи і матеріали : у 3 т. / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. Т. 1. Нью-Йорк, 1983. 510 с.
24. ЦДАВО України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 66.

References

1. Velyka istoriia Ukrainy: vid naidavnishykh chasiv. (Vols. 1–2); Vol. 1. (1993). M. Holubets. (Ed.). Kyiv: Hlobus [in Ukrainian].

2. Vynnychenko, V.K. (1990). Vidrozhennia natsii. Reprint. vyd. Ch. 2: Istorii ukrainskoi revoliutsii (marets 1917 r. – hruden 1919 r.). Kyiv: Politydav Ukrainy [in Ukrainian].
3. Hunchak, Taras. (1993). Ukraina: persha polovyna XX stolittia: narysy politychnoi istorii. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Denikin, A.I. (1930). Getmanstvo i Direktoriya na Ukraine. *Revolyuciya na Ukraine po temuaram belyh*. Moscjw; Leningrad: Gosudarstvennoe izd-vo, 136–185 [in Russian].
5. Pro verkhovne upravlinnia derzhavoiu na vypadok smerti, tiazhkoi khvoroby i perebuvannia poza mezhamy derzhavy yasnovelmozhnoho pana hetmana vsiei Ukrainy : Zakon vid 01.08.1918 r. (1918). *Derzhavnyi Visnyk, 4 serp*.
6. Doroshenko, D. (1930). Vojna i revolyuciya na Ukraine. *Revolyuciya na Ukraine po temuaram belyh*. Moscow, Leningrad: Gosudarstvennoe izd-vo, 1–63 [in Russian].
7. Doroshenko, D. (1932). Istorii Ukrainy, 1917–1923 rr. (Vols. 1–2); Vol. 1: Doba Tsentralnoi Rady. Uzhhorod: b. v. [in Ukrainian].
8. Ivanis, V. (1952). Symon Petliura prezident Ukrainy. 1879–1926. Toronto [in Ukrainian].
9. Hyrych, Ihor. (2016). Derzhavnist, natsionalna ideia ta liudy hetmanskoi Ukrainy u spohadakh Pavla Skoropadskoho. Skoropadskiy Pavlo Petrovych. Spohady: kinets 1917 – hruden 1918. Kyiv: Nash format, 377–453 [in Ukrainian].
10. Istorii sichovykh striltsiv: Voianno-istorychni narys. (1992). Kyiv: Ukraina [in Ukrainian].
11. Melnyk, L.H., Verstiuk, V.F., Demchenko, M.V. et al. (1992). Istorii Ukrainy. (Books 1–2); Book 2: XX st. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
12. Istorii Ukrainskoho viiska: knyha v dvokh chastynakh. 2. (Reprint). (1936). Lviv: Vydannia I. Tyktora [in Ukrainian].
13. Lypynskiy, V. (1995). Lysty do brativ-khliborobiv. Kyiv; Filadelfiia [in Ukrainian].
14. Nahaievskiy, I. (1995). Istorii Ukrainskoi derzhavy dvadtsiatoho stolittia. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
15. Polonska-Vasylenko, N. (1992). Istorii Ukrainy. (Vols. 1–2); Vol. 1, 2. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
16. Rumiantsev, V.O. (2008). Pravo v period Ukrainskoi revoliutsii (1917–1921 rr.): pidrozd. 2.5. *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektivy*. (Vols. 1–5); Vol. 1: *Metodolohichni ta istoryko-teoretychni problemy formuvannia i rozvytku pravovoi systemy Ukrainy*. Kharkiv: Pravo, 373–399 [in Ukrainian].
17. Semenenko, V.I. (1995). Istorii Skhidnoi Ukrainy. Ponovlennia kaidaniv (1917–1922). Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
18. Skoropadskiy, P. (1995). Spohady. Kinets 1917 – hruden 1918. Ya. Pelenskiy (Ed.). Kyiv; Filadelfiia [in Ukrainian].
19. Solovei, D. (1994). U spravi otsinky aktu derzhavnoho perevorotu 29 kvitnia 1918 r. *Politolohichni chytannia, 3*, 222–229 [in Ukrainian].
20. Subtelnyi O. Ukraina: istoriia. Kyiv: Lybid, 1991 [in Ukrainian].
21. Tabachnyk, D. (1996). Ukrainska derzhava i Bila hvardiia: vid protystoiannia do zapizniloho kompromisu. *Polityka i chas, 7*, 59–68 [in Ukrainian].
22. Tabachnyk, D. (2012). Uroky utrachennoi Derzhavy. Hetmanskoe hosudarstvo – vospomynanye o budushchem? *Ezhenedelnyk-2000, 6-12 yuulia, 27-28, 28–29* [in Russian].
23. Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20-mu stolitti. Dokumenty i materialy. (Vols. 1–3); Vol. 1. (1983). T. Hunchak, R. Solchanyk (Eds.). New-York [in Ukrainian].
24. TsDAVO Ukrainy. F. 1064. Op.1. Spr. 6. Ark. 66 [in Ukrainian].

Rumiantsev V. O., Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of History of State and Law of Ukraine and Foreign Countries, Yaroslav Mudryi National Law University, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Ukraine, Kharkiv. e-mail: vrumiancev54@gmail.com ; ORCID 0000-0002-6396-3045

Ukrainian state of Hetman Pavlo Skoropadsky: ideals and realities of the state

The article reflects the main processes of building during the development of the Ukrainian state of Hetman P. Skoropadsky. P. Skoropadsky's views on the Ukrainian nation, the Ukrainian state and its form, the relationship of the then political and national forces, the place of Ukraine in the geopolitical space of that time, the main directions and content of the state process, its achievements and miscalculations are analyzed. The views of P. Skoropadsky on the content of the state process in Ukraine in 1918 are analyzed. First of all, on the form of the Ukrainian state - independent or federal. We are talking about the form of government of the Ukrainian state and its political regime. Internal and external factors that influenced this are analyzed. The content of the main directions of activity of the hetman government is investigated both inside the state (central and local government, judicial system, armed forces, agrarian policy, social and cultural construction) and outside (international recognition, establishment of diplomatic relations). It is concluded that the emergence of the Ukrainian state of Hetman P. Skoropadsky was a continuation of the process of creation during the Ukrainian revolution of 1917–1921. This process took place in difficult conditions of the First World War and this circumstance determined the peculiar form of the Ukrainian state and its activities, sometimes they were contradictory and had disagreements with the ideals of the state, which ultimately led to the decline of the Ukrainian state.

Keywords: Ukrainian state of Hetman P. Skoropadsky; the form of the Ukrainian state; causes and conditions of its occurrence; the content and main directions of the state process.

Рекомендоване цитування: Рум'янцев В. О. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського: ідеали та реалії державотворення. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 152. С. 19–35. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226048>.

Suggested Citation: Rumiantsev, V.O. (2021). Ukrainska derzhava hetmana Pavla Skoropadskoho: idealy ta realii derzhavotvorennia [Ukrainian state of Hetman Pavlo Skoropadsky: ideals and realities of the state]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality*, issue 152, 19–35. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226048> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 01.02.2021 р.